

Žemberová, Viera

Sakrálné v literatúre

Opera Slavica. 2013, vol. 23, iss. 3, pp. 59-63

ISSN 1211-7676 (print); ISSN 2336-4459 (online)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/128991>

Access Date: 29. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

ционных метафологем сердца в творчестве Владимира Сорокина» акцентирует, что Сорокин подвергает деконструкции традиционные концепции о человеке, согласно которым тело и душа – разные составляющие человека. С физическим телом сущность человека определяется его внутренним содержанием, субстанция души нематериальна и не подвластна смерти. Тема сердца в творчестве Сорокина также является источником интерпритации в статье Дмитрия Новохатского. Автор анализирует метафоры голос сердца в романной трилогии «Лед», «Путь Бро», «23 000».

В монографии также представлены статьи, посвященные понятию Эстетики Другого, *Проблеммы понимания Другого в наследии Д. С. Мережковского* в статье Елены Андрущенко, статьи, посвященные любовной переписке выдающихся людей – З. Гиппиус и В. Злобин, Райнер Мария Рильке и Лу Андреас – Саломе, Борис Пастернак – Ольга Фрейденберг.

О ценности и огромном значении указанной книги можно сказать следующие: каждый из авторов обогатил представление о концепте сердца в том эмоционально-философском «сечении», которое продиктовано его мировоззрением, создавая, таким образом, целостную систему «кордоцентризма». Ведь сердце – это не просто лишь физиологический орган, а и пространство сверхсознания (обитель Духа – за тысячелетними учениями Востока), которое невозможно описать чисто лишь рациональными категориями. Стремление исследовать и описать сердце, с одной стороны, как духовный центр, «ядровую точку» личности и, с другой стороны, как «корень единства тела», с глубокой древности побуждало мыслителей размышлять на эту тему с метафизической точки зрения. Такой синтез свидетельствует, что, в процессе градации философской мысли, появились тенденции к определению методологического аспекта «сердца» как понятия, что приводит целостность различных процессов и явлений вселенной. Комплексный анализ «философии сердца» позволил выделить духовный и нравственный аспекты в понимании «сердца» как определяющей и раскрывающей методологическую функцию этого понятия. В результате, итоговой интерпретацией «сердца» является определение его метафизической основой морально-духовной личности, выражающее целостность внутренней сущности и всех ее проявлений, раскрывая «степень достоинства» личности в обществе.

В этом трудность и одновременно интерес разработки с «амплитудой сердца» в русской философской традиции.

Инна Панек

Sakrálne v literatúre

V literárnohistorickom výskume Lubomíra Kováčika dominuje „odvrátená“ strana slovenského literárneho romantizmu, teda zvyrazňovanie autorských dielní mimo tradične dominantného záujmu akademickej literárnej histórie, a to, čo by bolo možné označiť za metódu zvnútorneného prijímania autorovej stratégie vo vývinom vymedzených súvislostiach. Literárny historik sa v prácach venovaných problémom slovenského literárneho romantizmu sústreďuje na tvorivé osobnosti, ktoré z najrozličnejších podnetov ostali doteraz „v tieni“ záujmov „oficiálneho“ archívneho a spoločenskovedného prepájania udalostí

a ich priemetu do národného (aj literárneho) romantizmu. Kováčik aktualizuje svojou metódou konfrontovania detailného, minuciózneho, ale vždy – voči kontextu generácie, umeleckej metódy, filozofickej trajektórie, dominujúcej národnej ideji – súvzťažne poetologického a nazeracieho posunu v texte ako jednotlivosti a v autorsky odlišujúcom sa, no rešpektovanom generačnom tvorivém a nezaracom výraze.

Jav literárny romantizmus vo výskume Ľ. Kováčika sa vertikalizuje vo vzťahu k jednotlivej autorskej dielni, čím sa povedomie už známeho a „vyloženého“ v problematike romantizmu a slovenského literárneho romantizmu personalizuje a navrstvuje osobitosťami dobových kultúrnych a tvorivých „outsiderov“¹, alebo rozširuje sa o sústredenosť na filozofujúco-duchovné a senzibilno-emozívne interpretovanie tej línie slovenskej romantickej poézie, ktorá sa zblížovala s témami, symbolmi či axiómami kresťanstva, či s literárne transformovanými mesianistickými duchovnými konceptmi bytia.

V básnickom texte sa prirodzené dobové prijímanie bytia a existencie odlišne adaptovali navyše aj s iným apelatívnym zámerom voči prítomnosti do lyrického subjektu a subjektu autora textu, čo nie raz je podmienené profesiou evanjelického alebo katolíckeho kňaza. Podnetné v tejto línii, čo sa v aktuálnom literárnohistorickom výklade prejavuje ako myšlienково a vzťahovo nové, presadilo ako poznanie naviazané na rekonštruovanie dobových kultúrnych súvislostí z histórie, z filozofického a teologického učenia a osobných dejín autora vo vzájomnom prepojení – na to Kováčik latentne upozorňuje pri práci s poéziou Andreja Sládkoviča a Janka Kráľa – a odkazuje na dôrazné kresťanské „otvárania“ slovenskej romantickej poézie.

Literárny historik sa pri nazeracom a motivickom odkrývaní štruktúry básnického textu rozhodol pre minuciózne prenikanie do celku učenia o sakrálnom v umení a jeho „odlomkoch“ v noetike básnického textu, tie sa prejavujú ako naplnenie stratégie autora v stratégii lyrického textu. Azda i preto sa Ľ. Kováčik vypravil v dejinách literatúry 19. storočia za tými osobnosťami slovenskej romantickej kultúry, ktoré invenčne „problematizujú“ sceľujúce literárnohistorické pohľady na romantickú „dobu“ a jej kultúru, na generácie slovenských romantikov a ich kultúrne a spoločenské ambície a na ich, ako predkladá v publikácii *Sakrálné v literatúre*², osobité chápanie vlastného zmyslu, hodnoty, potreby a poslania v jestvovaní a uplatnení sa v národnom spoločenstve.

Určujúcim metodickým a poznávacím vkladom publikácie *Sakrálné v literatúre* sa stali úvodné časti publikácie *Sakrálné a profánne*³ a po nej nasledujúca aplikačná „genologická“ kapitola *Modlitba a literárny text*⁴. Odborne, dôverným osobným inklinovaním do kresťanského spoločenského priestoru aj literárnohistorickou prípravou seriózne pripravený Ľubomír Kováčik sa nespolieha na to, že „už sa môže i takto uvažovať o slovenskom literárnom romantizme“. Sám na problém prelínania sa kresťanskej náuky o živote, smrti,

¹ V tejto súvislosti sa stali v minulom storočí podnetné výskumy Pavla Vongreja. *Edmunda Hlebu, Cyrila Krausa a Ľubomíra Kováčika*. Možnosť detailného poznávania súvislostí medzi autorom, spoločnosťou, koncepciou národnej kultúry a autorovým transformovaním sa do jej noetického jadra, prináša ďalšie aj nekonvenčné zistenia ďalších, generačne mladších pracovníkov v literárnej vede.

² KOVÁČIK, Ľ.: *Sakrálné v literatúre*. Eruditio moris futurum. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela. Fakulta humanitných vied 2012. Strán 94. ISBN 978-80-557-0427-2

³ KOVÁČIK, Ľ.: *Sakrálné v literatúre*, časť *Sakrálné a profánne*, s. 9–13.

⁴ KOVÁČIK, Ľ.: *Sakrálné v literatúre*, časť *Modlitba a literárny text*, s. 14–22.

hodnote jednotlivca, teda o tom, čo tematizuje vo svojej práci, vnáša ako tézu a jej naplnenie do poznávacieho a interpretačného „bieleho miesta“ pri dotyku s poéziou slovenských romantikov, pretože si uvedomuje dosah napätie medzi tradíciou a prítomnosťou v diferencujúcich sa hodnotových kresťanských konceptoch autorov⁵ slovenského literárneho romantizmu, a tých odlišuje, popri inom, aj noetika, sémantika a poetológia ich tvorby.

Expozíciu pre teorémy o kresťanskom v sakrálny „vrstve“ romantického básnického textu si literárny historik vytvoril z dovolávaní sa myšlienkového vkladu a odbornej kompetencie ďalších výskumníkov (Platón, Henri Bremond, T. S. Eliot, Mírcea Eliade, Rudolf Otto, Tichomír Milkin, Peter Liba a iní), aby selektoval a vytváral príčinne napojenie i vzopätie sa teologických vrstiev pojatých do štruktúry pojmu sakrálny a ich realizácie vo výrazovom, významovom a apelatívnom premietaní sa jednotlivosti do noetiky, poetiky a estetiky umeleckého textu, a to tak, že sa venuje v dejinných, filozofických a komparujúcich dotykoch, ktoré sa transformujú do genézy sakrálneho, len funkčne a tendenčne „prenikajúce“ druhové, žánrové, poetologické a nazeracie postupy z mytológie, mystiky, pripomína viacero techník rituálov, ale upozorňuje aj na odlišnosti profánnej a liturgickej kategórie času, nezastupiteľné pôsobenie jazyk poetického a náboženského textu, odlišovanie prirodzeného a nadprirodzeného, spôsoby narácie, chápanie vzťahu medzi zázrakom a „divom“.

Žáner modlitby v kňazskej, širšie v dejinách cirkevnej praxe a jej morfológické adaptovanie prináša výrazné posuny tak vo forme, ako aj v jej aplikácii a zámere, pretože sa žánrom násobí v umeleckom artefakte estetická súčasť pôvodného „obsahu“ nasycovaného pokorou, oddanosťou a prosbou. Poeticky – autorsky, individuálne a s artistnou ambíciou básnik individuálne vstupuje do pôdorysu duchovnej modlitby a jej variantov. Tento esteticky a noeticky aktualizujúci posun, ktorý vytvorí autor – básnik medzi sakrálnou modlitbou⁶ a žánrom modlitby⁷, relativizuje primárnu tendenčnosť „oznamu“ a príčinne mení jej výrazovú a „zážitkovú“ ambíciu, jej (individuálnu, davovú) emocionálnu invenciu v overenej žánrovej forme.

Myšlienkové zázemie slovenských romantikov a tvorivých literárnych osobností národného romantizmu sa napája na Heglovu filozofickú triádu a na jej tendenčné rozvíjanie v slovenskom dobovom etnickom, konfesijnom, politickom, spoločenskom aj kultúrnom prostredí.

⁵ Do publikácie sa dostali z kresťanskej vierouky v dejinných súvislostiach (antika – súčasnosť autora) noetické a vzťahové výklady demonštrované na tvorbe Andreja Sládkoviča a Janka Kráľa. Bokom neostal ani profesijný predpoklad kňaz – nekňaz. Kováčik vyťažil aj z tejto opozície nuansy autorského zložitého, neukončeného zdolávania národnej a intímnej skutočnosti.

⁶ Kováčik upozorňuje na názor Anthonyho de Mella, ktorý „*hovorí aj o modlitbe rytmického opakovania, pri ktorej sa opakuje jediná formula*“, teda sa viaže svojím uplatnením sa v cirkevnom živote formami svojho uplatnenia, In: KOVÁČIK, L.: C. d., 2012, s. 15

⁷ V autorskom postoji voči modlitbe sa dôraz kladie na možnosti žalmu, a to preto, lebo „*Pre svoju myšlienkovú hĺbku a básnickú obraznosť sa žalmy zaradili medzi najobľúbenejšie biblické texty a veľmi skoro boli samostatne prekladané do národných jazykov. Preklad žaltára údajne patrilo aj medzi prvé Konštantínove a Metodove preklady do staroslovenčiny.*“ In: KOVÁČIK, L.: C. d., 2012, s. 18.

V poézii Andreja Sládkoviča⁸ sa interpretačným, kontrastným aj komparujúcim postupom na konkrétnych básnických textoch demonštruje tendencia básnika, pre ktorého „je sakrálna predovšetkým [...] výraz harmónie, pokoja a lásky, básnikov obraz je prežiarčený zbožou láskou zjavenou v kráse, preto je v sakrálnom rozmere obsiahnutý i rozmer chválospevu.“⁹ V poézii Janka Kráľa: „Sakrálna je [...] prítomné hlavne ako moment očakávania druhého príchodu Krista v duchu Ježišovej eschatologickej reči po vyjdení z chrámu pred poslednou večerou.“¹⁰ Kým je v Sládkovičovej poézii Boh vo všetkom¹¹, výkladovo-interpretáčna časť venovaná Jankovi Kráľovi je uvádzaná tézou: „svet bez Boha“¹², čo naznačuje, že ju dotvára básnikova trauma z pustoty sveta, pustoty ľudského vnútra¹³. Kráľova skepsa, popri inom, obsiahne pojmy zlo, dobro, krása, spravodlivosť, čo súvisí i s tým, že: „Modlitba je pre Kráľa jedinou istotou v chaose a pustote sveta, v ktorom sa čím ďalej, tým častejšie zjavujú znamenia oznamujúce jeho skazu [...]“.¹⁴

Z modernej slovenskej poézie sa sakrálna v Kováčikovej práci interpretuje na poézii Milana Rúfusa, v názve kapitoly, ktorú mu venuje literárny historik, sa vymedzuje v súvzťažnosti ako „hľadanie Boha vo svete“¹⁵ a syntetizuje sa takto: „Rúfus ruší hranicu medzi sakrálnym a profánnym, keď sa prostredníctvom poézie snaží vidieť zjavenú Božiu prítomnosť a človeku dať pocítiť spoločenstvo s Bohom sakralizáciou vecí ľudských.“¹⁶ Premeny sakrálného v Rúfúsovej poézii, kde si svoje žánrové opodstatnenie presadili modlitba aj žalm, sa naliehavo objavuje aj zvýraznenie vysokého v poetike, etike a estetike básnického textu. Vysoké ako estetický nástroj básnik rozvíja najskôr aj so zámerom zvnútra sa dohovárať so svojím čitateľom nielen odkazmi, ale aj intímne zamýšľanou reflexiou a mravne navrstvovanými impresiami o bytí, čase, spojeniach s blízkymi a mravným zvažovaním o podstate ľudských hodnôt.

Záver publikácie patrí básnikovi a literárnemu historikovi Eduardovi Gombalovi, k jeho noetike sa blíži sakrálna ako „reflektovanie textu o Bohu“¹⁷. Prítomnosť exteriérového približovania sa k sakrálnemu v umeleckom texte zhodnocuje Ľubomír Kováčik takto: „Gombala poeticky vykladá zmysel ústredného príbehu Nového zákona, vychádzajúc z jeho koncentrovanej (i výtvarne a rituálne) podoby, pričom prepája literárne s teologickým“¹⁸ a tento záver sa dovoľáva ilustračných odkazov z básnických textov Čierny

⁸ Zo Sládkovičovej poézie sa exponujú tieto básnické texty: *Sôvety v rodine Dušanovej, Marina, Novembrová дума, Anjel pokoja, Gróf Mikuláš Šubič Zrinský na Sihoti* a iné.

⁹ KOVÁČIK, Ľ.: C. d., s. 88.

¹⁰ KOVÁČIK, Ľ.: C. d., s. 88.

¹¹ Pozri detailnejšie In: KOVÁČIK, Ľ.: C. d., s. 48.

¹² KOVÁČIK, Ľ.: C. d., s. 49.

¹³ KOVÁČIK, Ľ.: C. d., s. 49. Kráľove básne, ktoré Kováčik interpretačne zapája do svojich výkladov zapájania sakrálného do jeho poézie sú i tieto: *Génius Slovanstva, Záhradník Úkazy, Duma, Kristus, Zakliata panna a divný Janko, K národom, Predhovor k vojne, Povest', Hlásnik národa* aj iné.

¹⁴ KOVÁČIK, Ľ.: C. d., s. 61–62.

¹⁵ KOVÁČIK, Ľ.: C. d., s. 65.

¹⁶ KOVÁČIK, Ľ.: C. d., s. 88.

¹⁷ KOVÁČIK, Ľ.: C. d., s. 81.

¹⁸ KOVÁČIK, Ľ.: C. d., s. 88.

drozd a básnickej skladby Via cruxis dopracovanej do filozoficko-meditatívneho, mravne rozvíjaného básnického triptychu Ježiš – Mária – Jozef¹⁹.

Kresťanstvo a kresťanské prijíma literárny historik Ľubomír Kováčik v interpretačných pristaveniach sa pri Andrejovi Sládkovičovi, Jankovi Kráľovi, Milanovi Rúfusova a Eduardovi Gombalovi tak, aby kultúrne, sémanticky a sakrálné obnažilo ich básnickú licenciu na netradičné významové a výrazové prenikanie do vrstiev poetiky, symbolu a sémantiky biblických a kultúrnych motívov a aby i takto „názorne“ predložil svoj návod na ich poučené porozumenie básnickému textu „tu a teraz“, ale aj s upozornením. že toto rozhodnutie nového čítania starých textov“ nebude úspešné, ak ho nebude sprevádzať ponorné napojenie sa na dejiny kultúry, pretože porozumenie a zážitok sú „následným“ lyrickým zhmotnením biblických motívov, a tie umocňuje básnikom vymedzená rola pre lyrický subjekt.

Vo vývinovom posunu kresťanskej vierouky a teórie básnického textu v dejinách umenia a v dejinách zblížovanie svetského a duchovného v modernom umení už „nič“ a „nikto“ neobmedzuje a nie je limitovaný objektívnou kategóriou času. A to i preto, lebo porozumie v súvislostiach odlišností i zblížovania sa sakrálného a profánneho vo všedných i výnimočných úkonoch sa stane len z privlastnených a uskutočnených si potrieb človekom.

Viera Žemberová

Umění a výchova — analýza východisek a hledání koncepcí

Стукалова, О. В.: Современные концепции гуманитарного знания в высшем профессиональном образовании. Москва 2010. ISBN 978-5-9902562-1-7

Není mnoho prací, které by se opíraly o uměnovědné koncepce a současně zvažovaly možnost jejich propojení s reálnými školními programy. Navíc v době, kdy se hodně mluví a slibuje, podstatně méně pak skutečně dělá a také financuje. V době, kdy navíc „technizace“ postupuje tak intenzívně, že za nějakou dobu už děti nebudou psát vůbec vlastní rukou, ale jen na tabletu, a i to jen zkrácenými pohyby nebo představou o nich, záhy pak dojde k přepisu mluveného slova bez jakékoli další námahy...

O tom, že úroveň humanitního vzdělávání klesá, není pochyb – vždyť je dlouhodobě podceňována jeho důležitost, zdůrazňují se technické disciplíny, utilitárnost, využívání disponibilních zdrojů informací. Podceňuje se role fantazie, celostního vidění, umění jako zdroje emocí, harmonie, citu pro míru a krásu. Klesá schopnost číst, rozumět „hlubšímu“ smyslu textu, vnímat jeho estetické kvality i potenciální mnohovýznamovost, podceňena je výchova ke schopnosti dobrat se samostatně argumentovaného hodnotového soudu.

Tak trochu jako balzám může působit kniha Olgy Vadimovny Stukalovové, která se opírá o rozsáhlé teoretické znalosti v oblasti uměnovědy vzaté jak z ruského prostředí (zejména koncepce M. Bachtina, Ju. Lotmana), tak ze světové produkce a která se současně zamýšlí nad možnostmi jejich aplikace v pedagogické praxi. Stukalovová má přehled

¹⁹ GOMBALA, E.: Čierny drozd, 1986, Ježiš Kristus (Via cruxis), 1992, Ježiš – Mária – Jozef, 2010. Pozri KOVÁČIK, Ľ.: C. d., s. 81.